

زبان شعر امروز ۱

(دنیای واژه‌ها - موسیقی شعر امروز)

نیلا کردیچه

مؤسسه انتشارات نگاه

«تأسیس ۱۳۵۲»

سرشناسه	بچه، لیلا، ۱۳۵۹ -
عنوان و نام پدیدآور	لیلا / امروز / لیلا کردبچه.
مشخصات نشر	تهران : آگاه، ۱۳۹۷.
مشخصات ظاهری	ج ۳.
شابک	ج ۱. : 978-600-376-415-6؛ ج ۲. : 978-600-376-413-2 ج ۳. : 978-600-376-416-3؛ دوره 2-978-600-376-413-2
وضعیت فهرست نویسی	فیبا
یادداشت	ج ۲ و ۳ (چاپ اول: ۱۳۹۷، فیبا)
مندرجات	ج ۱. (دنیای واژه‌ها- موسیقی / شعر امروز) ج ۲. (ساختار نحوی شعر امروز) ج ۳. (نمایش شعر- صحنه / شعر امروز).
موضوع	شعر فارسی -- قرن ۱۴ - تاریخ و نقد
موضوع	Persian poetry -- 20th century - History and criticism
موضوع	فارسی -- دستور
موضوع	Persian language -- Grammar
رده بندی کنگره	۱۳۹۷ ۳۵۲/۳ PIR ۳۸۱۱
رده بندی دیویی	۸۱۱ / ۶۲۰۹
شماره کتابشناسی ملی	۵۴۸۵۶۳۸

لیلا کردبچه

زبان شعر امروز
بیای واژه‌ها - موسیقی شعر امروز

چاپ اول: ۱۳۹۰. شمارگان: ۵۰۰ نسخه

لیتوگرافی: طبع - چاپ: پارمیدا

صفحه آرای: احمد علی پور

شابک: ۹ - ۴۱۴ - ۳۷۶ - ۶۰۰ - ۹۷۸

شابک دوره: ۲ - ۴۱۳ - ۳۷۶ - ۶۰۰ - ۹۷۸

حق چاپ محفوظ است.

مؤسسه انتشارات نگاه

«تأسیس ۱۳۵۲»

دفتر مرکزی: خیابان انقلاب، خیابان شهدای ژاندارمری،
بین خیابان فخر رازی و خیابان دانشگاه، پلاک ۶۳، طبقه ۵
تلفن: ۱۲ - ۶۶۹۷۵۷۱۱، تلفکس: ۶۶۹۷۵۷۰۷

negahpublisher@yahoo.com

● www.negahpub.com ● negahpub ● newsnegahpub

فهرست مطالب

۱۳	پیشگفتار.....
۲۱	توضیحات.....
۲۵	مقدمه.....
۶۹	پی‌نوشت.....

دنیای واژه‌ها

قاعده‌کاهی واژگانی

۸۵	واژگان تازه.....
۹۱	واژگان دخیل.....
۱۰۳	نام‌های خاص (اعلام).....
۱۰۸	اصطلاحات موسیقی.....
۱۱۰	اصطلاحات ادبی.....
۱۱۲	اصطلاحات ریاضی و هندسه.....

- ۱۱۵ اصطلاحات حقوقی و سیاسی
- ۱۱۷ واژگان و اصطلاحات زندگی امروز
- ۱۲۲ واژگان و اصطلاحات روزمره و عامیانه
- ۱۳۱ شعر عامیانه
- ۱۳۷ واژگان بومی
- ۱۴۵ واژگان کهن
- ۱۵۵ واژه‌سازی
- ۱۶۰ ترک
- ۱۶۲ اسم
- ۱۷۱ صفت
- ۱۷۴ صفت
- ۱۷۷ اشتقاق فعلی
- ۱۷۹ اسم + ماده ماضی / ماده مضارع
- ۱۸۳ فعل + اسم
- ۱۸۵ صفت + فعل
- ۱۸۹ قید + ماده فعل
- ۱۹۱ ماده فعل + وند
- ۱۹۲ وندافزایی
- ۱۹۴ آگین / آجین
- ۱۹۶ آنه
- ۱۹۸ اینه
- ۲۰۱ ایه
- ۲۰۳ بار
- ۲۰۵ وار
- ۲۰۸ واره

۲۱۰		وش
۲۱۱		گی
۲۱۵		فام
۲۱۶		ستان
۲۱۹		سار
۲۲۲		زار
۲۲۴		ناک
۲۲۸		اسم + می‌نوند + اسم
۲۳۱		صفت + می‌نوند + صفت
۲۳۳		ماده فعل + می‌نوند + ماده فعل
۲۳۵		یادداشت‌های «دنیای واژه‌ها»

موسیقی شعر امروز

قاعده‌افزایی

۲۴۱		موسیقی
۲۴۸		توازن و تکرار
۲۵۵		کارکردهای تکرار
۲۷۴		توازن آوایی
۲۷۵		وزن
۲۸۰		محاسن وزن عروضی
۲۸۵		تنگنای وزن
۳۰۵		دخول و تصرف در وزن

۳۰۷	 مستزاد
۳۱۱	 بحر طویل
۳۱۶	 مستزاد و بحر طویل = شعر نیمایی
۳۱۸	 شعر نیمایی
۳۲۱	 شعر هجایی
۳۲۴	 شعر سپید
۳۲۸	 ترکیب وزن و بی وزنی
۳۳۰	 ترکیب اوزان
۳۳۳	 مزنه و ترسیع
۳۳۹	 سجع متناوب
۳۴۱	 جفت های اتعیمی
۳۴۵	 تنایع اضافات
۳۴۸	 واج آرایبی
۳۶۰	 اسم صوت
۳۷۵	 توازن واژگان
۳۸۰	 تکرار بخشی از واژه
۳۸۱	 قافیه
۴۰۲	 سجع
۴۰۷	 جناس
۴۱۴	 شعر پزواکی
۴۲۱	 تکرار واژه
۴۲۶	 ردیف
۴۴۸	 رد الصدُر الی العَجْز
۴۵۰	 رد العَجْز الی الصدُر
۴۵۳	 رد القافیه

تکرار گروهی از واژگان	۴۵۵
توازن نحوی	۴۷۲
تکرار ساختمان نحوی مرتب	۴۷۴
تکرار ساختمان نحوی مشوش	۴۷۸
طرد و عکس	۴۸۱
یادداشت‌های «موسیقی شعر امروز»	۴۸۷

پیشگفتار

در شعر معاصر مسأله زبان و تغییرات و دگرگونی‌های آن از اهمیتی بسیار برخوردار است؛ چراکه شرفا در در صد سال اخیر نه تنها در حوزه محتوا و رویکردهای مضمونی دستخوش دگرگونی شده، بلکه در زمینه زبان نیز گونه‌های برجسته‌سازی بسیاری پدید آمده است. این برجسته‌سازی‌های زبانی در شعر معاصر اغلب با جا‌بداری افراطی منتقدان و پژوهشگران نوآوری قلمداد شده‌اند، به گونه‌ای که برخی شعر امروز و زبان شعر امروز را نتیجه گسستی ناگهانی و عظیم از ادبیات قدیمی می‌دانند، حال آنکه شعر و ادبیات معاصر نیز اگرچه ممکن است در برابر درخت پرشاخ و برگ ادبیات کهنسال، نهالی نارس یا نارس به نظر برسد، اما همین نهان جوان نئیشه در خاک زبان فارسی دارد و این طبیعی است که هر هنرمندی برای خدای اثر هنری، هربار خود را از صفر نیاغازد و الفبا، دستور زبان، فرهنگ لغات، معانی و بیان، بدیع و عروض و قافیه‌ای ویژه خویش نیافریند، بلکه از گنجینه‌ای که در اختیار دارد استفاده کند.

زبان شعر با دو شیوه «قاعده‌افزایی» و «قاعده‌کاهی» از زبان معیار فاصله گرفته و برجسته می‌شود. قاعده‌افزایی شامل سه گروه «توازن آوایی»، «توازن

واژگانی» و «توازن نحوی» است و قاعده کاهی نیز شامل قاعده کاهی های «آوایی»، «نحوی»، «نوشتاری»، «واژگانی»، «زمانی»، «معنایی»، «سبکی» و «گویشی» است و بدیهی است که برای رسیدن به هر نتیجه ای درباره زبان شعر امروز باید برجسته سازی های زبانی در تمامی گروه ها و زیرگروه های مذکور و در کار شاعران برجسته و شناخته شده معاصر مورد بررسی قرار گیرد تا به نتیجه برسد. اما به نظر می رسد اغلب پژوهشگران و منتقدانی که در عرصه زبان شعر معاصر تحقیق و پژوهش کرده اند به بررسی چند گونه برجسته سازی و نه کارکرد شاعر بسنده نموده اند و به اظهار نظری کلی درباره زبان شعر معاصر اکتفا کرده اند. به عنوان نمونه می توان آراء و عقاید گروهی را که زبان شعر معاصر را نتیجه آسنتی آشکار از ادبیات قدیم می دانند، نتیجه تأکید ویژه ایشان بر ویژگی های زیبایی نیمایوشیج و نیز دقت و تأمل مفرط بر هنجارگریزی های نوشتاری نحوی و واژگانی شعر دهه هفتاد دانست. در اغلب پژوهش ها در حیطه زبان شعر معاصر، گونه ای افراط در پررنگ تر نشان دادن برخی جنبه های زبانی و نادید گرفتن یا کمتر دیدن برخی جنبه ها و وجوه زبانی دیده می شود که در نهایت منجر به فقدان نتیجه گیری صریحی در زمینه زبان شعر معاصر شده و حتی در موارد بسیار، دستاوردهای زبانی ادبیات قدیم را نیز تحت عنوان نوآوری در زبان شعر امروز مطرح کرده است؛ نظیر برخی سازه ها در ترکیبات اسمی که با وجود نمونه های بسیار در شعر نظامی و خاقانی و... مانند کشفی بدیع در کار شاعران معاصر قلمی شده است.

اساس کار این پژوهش بررسی عوامل برجسته ساز زبانی در دو گروه قاعده افزایی (توازن آوایی، توازن واژگانی، توازن نحوی) و قاعده کاهی (قاعده کاهی واژگانی، قاعده کاهی نحوی، قاعده کاهی معنایی، قاعده کاهی نوشتاری) در زبان شعر معاصر و تطبیق آن ها با نمونه های موجود

در ادبیات قدیم می باشد. فصل بندی و تنظیم مطالب این کتاب نیز بر مبنای شیوه های برجسته سازی های زبان شعر در دو گروه عمده قاعده افزایی ها و قاعده کاهی ها صورت گرفته که در نهایت پنج مبحث را شکل داده است:

- قاعده کاهی واژگان (فصل اول؛ دنیای واژه ها)

- قاعده افزایی (فصل دوم؛ موسیقی شعر امروز)

- قاعده کاهی نحوی (فصل سوم؛ ساختار نحوی زبان شعر امروز)

- قاعده کاهی نوشتاری (فصل چهارم؛ نمایش شعر)

- قاعده کاهی معنایی (فصل پنجم؛ صورخیال شعر امروز)

و قاعده کاهی زمانی را به عنوان مبحثی مجزا مورد بررسی قرار نداده ایم؛ چرا که در هر یک از مباحث و روش های موسیقایی، نحوی، معنایی و نوشتاری، عملاً به بررسی زیرمجموعه های هر یک پرداخته ایم و در هر بخش ریشه هایی از برجسته سازی زبانی معاصر پرداخته ایم و در هر بخش ریشه هایی از برجسته سازی زبانی مورد بحث را در متون نظم و نثر قدیم به دست داده ایم و به این شکل، کهن گرایی را در تمامی بخش های مورد بررسی نهاد کرده و در هر شیوه نشان داده ایم که آن شیوه آشنایی زدا از زبان معیار، تا چه اندازه و اما در دستاوردهای ادبی قدیم یا مسبوق به سابقه در ادبیات قدیم بوده است. حتی اگر شاعران معاصر متوجه وجود نمونه های آن در ادبیات قدیم نبوده باشند.

در ادبیات قدیم دستاوردهای زبانی شعر شاعرانی چون مولود، حافظ، سعدی، فردوسی، نظامی، خاقانی، رودکی، منوچهری، مسعود سعد، ختایم، فرخی، بیدل، صائب، ناصر خسرو... را مدنظر قرار داده ایم و علاوه بر آن به بررسی ویژگی ها و ساخت های زبانی و موسیقایی و نحوی در متون نثر بهره مند از برجسته سازی های زبانی نیز همچون تاریخ بیهقی، نفثة المصطور، مرزبان نامه، کليلة و دمنه، چهارمقاله، گلستان، مناجات نامه، تذکرة الأولیاء،

سیاست نامه و... پرداخته‌ایم و سازه‌های زبانی و موسیقایی شعر معاصر را با نتایج به دست آمده از متون نظم و نثر قدیم تطبیق داده‌ایم.

در شعر معاصر نیز مبنای این پژوهش بر اساس ساختارهای زبانی شعر شاعران شاخص معاصر از دوره مشروطه تا به امروز است و در این راستا آثار اغلب شاعران معاصر را تا سال ۱۳۹۶ بررسی کرده‌ایم و به طور خاص بر آثار شاعران متأخرتر و جوان‌تر در برخی بخش‌ها تمرکز بیشتری داشته‌ایم، چراکه متقدیم در کار جوان‌ترها جسارت‌های زبانی بیشتری که اغلب به نوآوری و رازانی پهلومی زند دیده می‌شود؛ رویکردی که در کار شاعرانی با پیشینه و تجربه بیشتر، معمولاً جای خود را به گونه‌ای از محافظه‌کاری در پذیرش خفایت زبانی می‌دهد. همچنین از دلایل توجه بیشتر به شعر شاعران جوان‌تر این به این مسأله اشاره کرد که بررسی برخی شیوه‌های برجسته‌سازی زبانی به‌ویژه رماساحتی چون نوآوری در قالب‌های کهن شعری و نیز نوآوری در شیوه‌های ویناری، بدون توجه به اشعار جوان‌ترها اساساً مباحثی عقیم و خالی از مایه‌ها مثال‌های کافی می‌بودند.

هدف اصلی این پژوهش، تحلیل و بررسی زبانی شعر معاصر و مقایسه فراروی‌های آن با دستاوردهای زبانی ادبیات قدیم است که قابل تفکیک به چهار شاخه زیر می‌باشد:

- شناخت و بررسی گونه‌های برجسته‌سازی زبانی در ادبیات قدیم که در شعر معاصر مورد توجه قرار گرفته است.
- شناخت و بررسی گونه‌های برجسته‌سازی زبانی در ادبیات قدیم که در شعر معاصر مورد توجه قرار نگرفته است.
- شناخت و بررسی گونه‌های برجسته‌سازی زبانی در شعر معاصر که مسبوق به سابقه در ادبیات قدیم نبوده است.